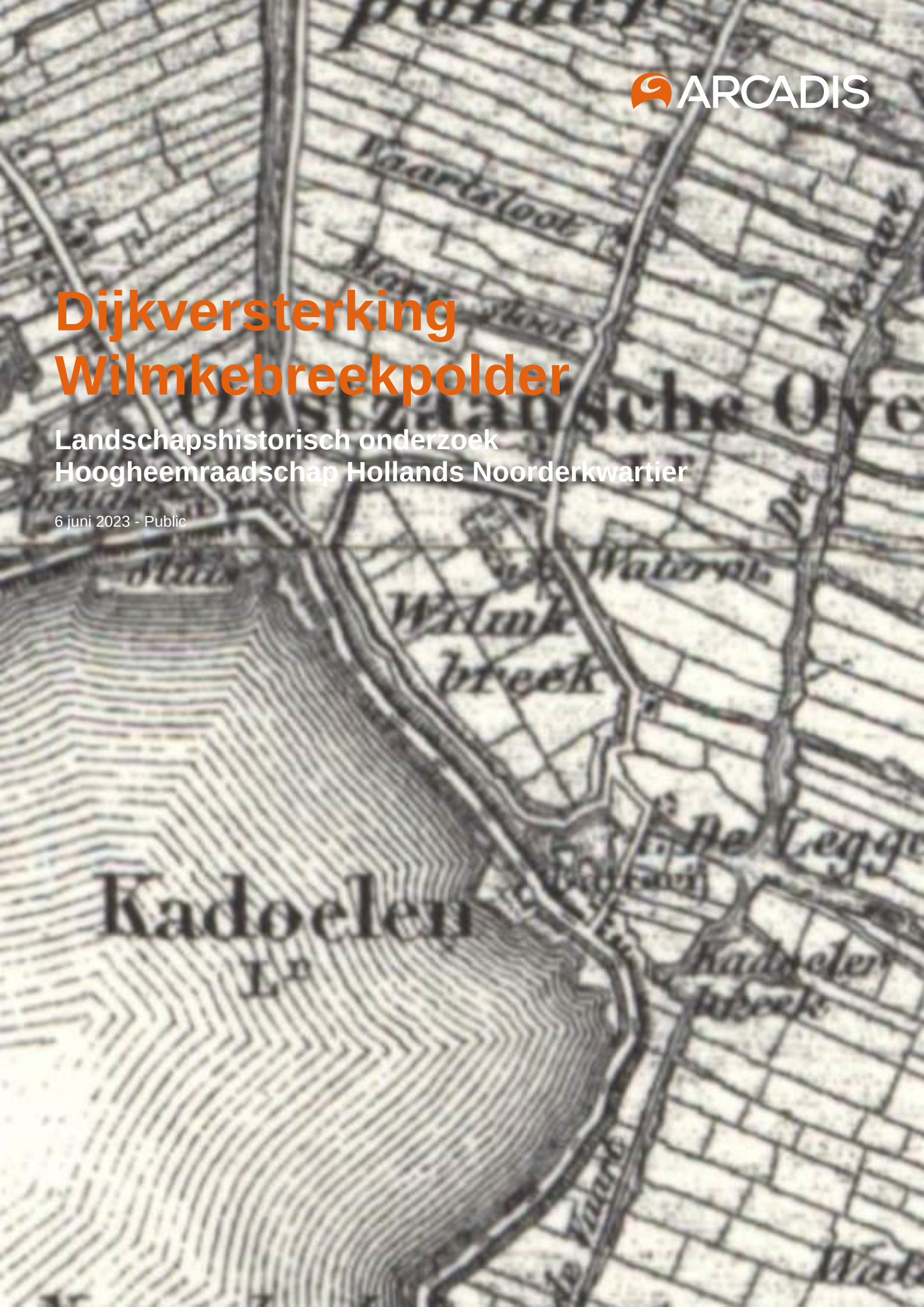

Dijkversterking Wilmkebreekpolder

Landschapshistorisch onderzoek
Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier

6 juni 2023 - Public

Contactpersoon

ARCADIS

Arcadis Nederland B.V.
Postbus 4205
3006 AE Rotterdam
Nederland

Inhoudsopgave

1	Inleiding	4
1.1	Aanleiding van het onderzoek	4
1.2	Plangebied en onderzoeksgebied	5
1.3	Ontwerp	6
1.4	Administratieve gegevens	7
1.5	Doel van het bureauonderzoek	7
1.6	Normen en werkwijze	7
1.6.1	Werkwijze inventarisatie	8
1.6.2	Werkwijze waardering	9
1.7	Juridisch- en beleidskader	10
1.7.1	Nationaal beleid	10
1.7.2	Provinciaal beleid	10
1.7.3	Gemeentelijk beleid	12
2	Landschapshistorische ontwikkeling	14
2.1	Landschappelijke ontstaansgeschiedenis	14
2.2	Algemene historische ontwikkeling	16
2.3	Historisch kaartmateriaal	17
2.4	Huidige landschap	31
3	Inventarisatie & Waardering	32
4	Conclusie & Advies	34
4.1	Conclusies	34
4.2	Advies	35
	Bronnen	37
	Bijlage 1 ontwerptekeningen	38
	Colofon	39

1 Inleiding

1.1 Aanleiding van het onderzoek

In opdracht van het Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier heeft Arcadis Nederland bv een landschapshistorisch onderzoek uitgevoerd voor plangebied Wilmkebreekpolder.

In het kader van het project Verbetering BoezemKaden (VBK) Wilmkebreekpolder is het Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier voornemens om een deel van de dijk binnen de Wilmkebreekpolder te versterken. Het project bestaat uit de versterking van de boezemkade van een deel van de bestaande kering. Voor deze kering zijn in 2018 door Arcadis geotechnische berekeningen uitgevoerd en in 2020 zijn deze geactualiseerd. Het resultaat van deze technische toetsing is dat de kering Wilmkebreekpolder is afgekeurd op hoogte en macrostabiliteit waardoor een versteving noodzakelijk is.

Uit een eerste cultuurhistorische verkenning en voorgaande overleggen met de gemeente Amsterdam en de provincie Noord-Holland is gebleken dat de Wilmkebreekpolder als provinciaal monument is aangeduid (monumentnummer NH/WN019, ID-769), ook de aangrenzende Landsmeerderdijk is een provinciaal monument (monumentnummer NH/WN017, ID-515). Beide monumenten maken onderdeel uit van het ensemble van de Noorder IJ- en Zeedijken. Een gedeelte van de polderdijk en het plangebied valt bovendien binnen het rijksbeschermd stadsgezicht Amsterdam Noord.

Bij de uitvoering van de voorgenomen ontwikkelingen kunnen mogelijk de landschapshistorische waarden worden aangetast. Dit zijn de relictten van de invloed van het mens op het (cultuur)landschap. Voorliggend bureauonderzoek heeft als doel inzicht te verschaffen in de waarden die zich in het plangebied bevinden en eventuele meekoppelkansen te verkennen.

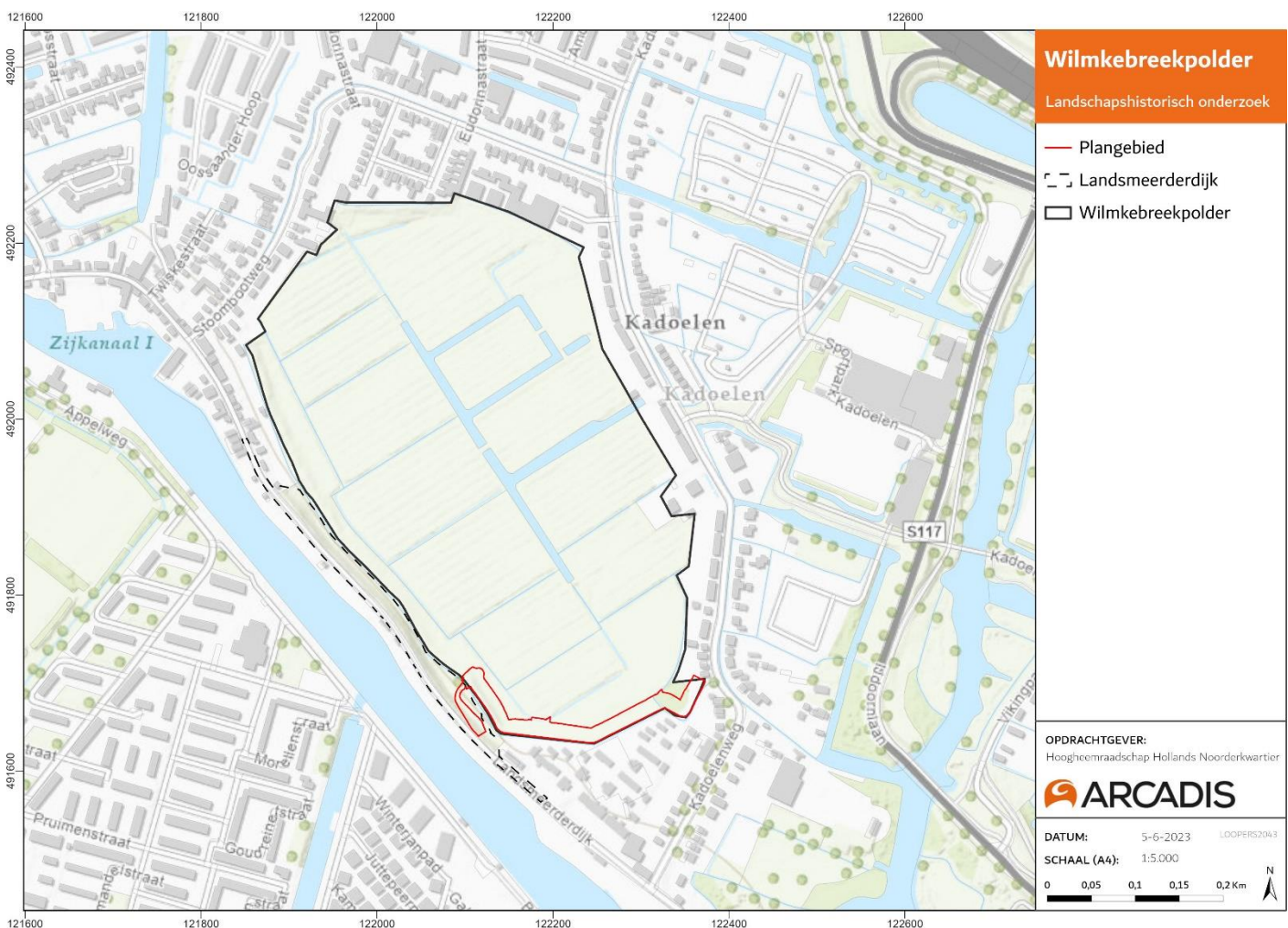
Figuur 1 De Wilmkebreekpolder vanuit het zuiden in vogelvlucht bekeken (Bron: cyclomedia).

1.2 Plangebied en onderzoeksgebied

Voor het bureauonderzoek is uitgegaan van plangebied waar de dijkversterking plaats zal vinden. Dit gebied ligt grotendeels in de zuidelijke hoek van de Wilmkebreekpolder en gedeeltelijk aan de Landsmeerderdijk.

Aangezien de landschappelijke en historische ontwikkeling van het plangebied niet los van de rest van het landschap gezien kan worden, wordt de gehele Wilmkebreekpolder en het aangrenzende deel van de Landsmeerderdijk als onderzoeksgebied meegenomen, (zie Figuur 2 en Figuur 3). Hierdoor wordt een compleet beeld verkregen van de landschappelijke en historische context van het gebied.

De Wilmkebreekpolder ligt in Amsterdam-Noord binnen de ring van de A10 (Figuur 2) en heeft een omvang van circa 20 hectare. Het open karakter van de Wilmkebreekpolder staat in sterk contrast tot bebouwde omgeving langs de Kadoelenweg, de Stoombootweg en door de Landsmeerderdijk die de polder geheel omsluiten.

Figuur 3 Detail plangebied op de luchtfoto

1.3 Ontwerp

Het project bestaat uit de versterking van de boezemkade van een deel van de bestaande kering binnen de Wilmkebreepolder. Daarnaast is een toerit voorzien vanaf Landsmeerderdijk richting de Wilmkebreepolder.

De dijkversterking van de kering zal plaatsvinden doormiddel van het opbrengen van nieuwe grond, in een flauw talud (zie bijlage 1 voor ontwerptekeningen). Aan de buitenkant van de dijkversterking wordt een palenrij aangebracht. In het oostelijke deel van het plangebied zijn bomen aanwezig, deze dienen gedeeltelijk verwijderd te worden.

1.4 Administratieve gegevens

Tabel 1 Objectgegevens onderzoek

Objectgegevens onderzoek	
Arcadis Projectnummer	30144765
ISSN-nummer	2666-8718
Projectnaam	Landschapshistorisch onderzoek verbetering BoezemKaden Wilmkebreekpolder
Plaats	Kadoelen
Gemeente	Amsterdam
Provincie	Noord-Holland
Uitvoerder	Arcadis Nederland BV
Contactpersoon	Sjoerd Looper Arcadis Nederland B.V. Sjoerd.looper@arcadis.com
Opdrachtgever	Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier
Bevoegd Gezag	Provincie Noord-Holland Gemeente Amsterdam
Uitvoeringsperiode onderzoek	April – juni 2023
Beheerder en plaats documentatie	Arcadis Nederland BV, locatie Arnhem

1.5 Doel van het bureauonderzoek

Het landschapshistorische onderzoek als doel inzicht te verschaffen in de landschappelijke waarden die zich in het projectgebied bevinden of verwacht worden. Aan de hand van het onderzoek worden risico's op het verstoren van deze waarden binnen de planvorming in kaart gebracht en wordt een advies gegeven voor de te nemen vervolgstappen. Daarnaast worden ook kansen meegenomen, die de landschappelijke waarden kunnen versterken.

Om de landschappelijke waarden te bepalen staan de onderstaande hoofdvragen centraal:

- Wat zijn de landschapshistorische waarden die binnen het plangebied aanwezig zijn?
- In welke mate is het huidige landschap dijk intact, ten opzichte van de historische referentiesituatie.
- In welke mate zijn de dijk en polder onderdeel van een groter watersturend systeem en landschappelijk geheel?
- Hoe zeldzaam of representatief is de Wilmkebreekpolder en het daarbinnen gelegen cultuurhistorische ensemble?
- Wat is het effect van de voorgenomen ingrepen op de dijk en het ensemble waarvan de dijk onderdeel is.

Op basis van een landschapshistorische analyse wordt getracht deze vragen te beantwoorden. Vervolgens kunnen op basis hiervan aanbevelingen gedaan worden hoe om te gaan met deze waarden in het ontwerp.

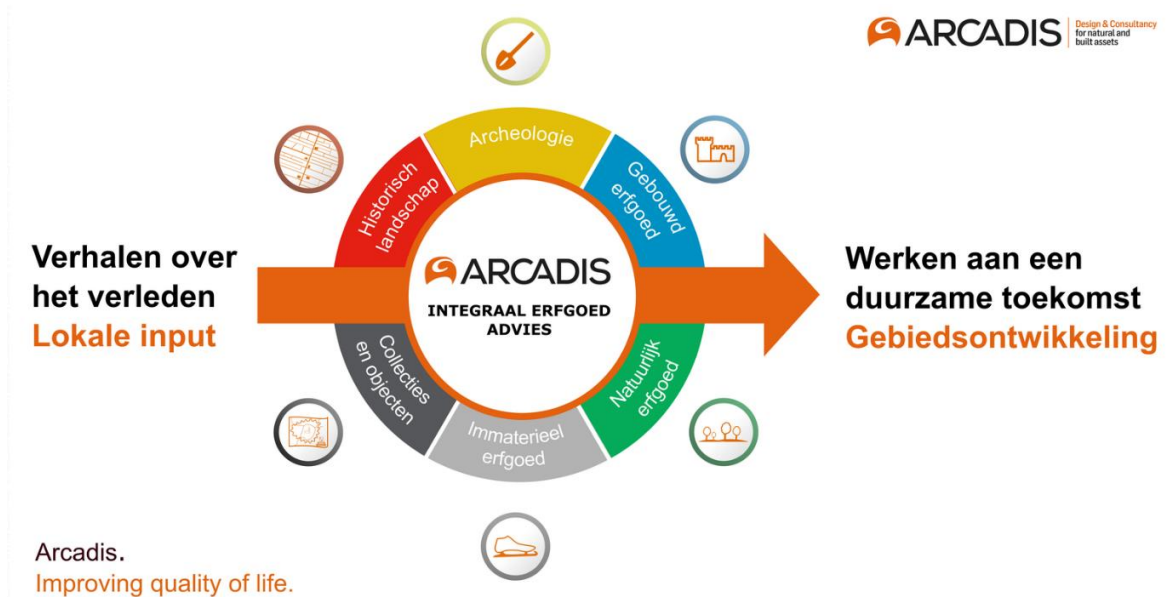
1.6 Normen en werkwijze

Arcadis streeft naar een integrale aanpak van erfgoed. Erfgoed bevat zes pijlers (figuur 4): archeologie, historische gebouwen, historisch landschap, natuurlijk erfgoed, collecties & objecten en immaterieel erfgoed. Deze aspecten vertonen een grote verbondenheid en onderlinge samenhang. Een integrale benadering van deze aspecten heeft een meerwaarde voor het project waarbinnen het wordt uitgevoerd. Het zorgt ervoor dat er een gedegen inventarisatie beschikbaar is en dat er een integrale erfgoedwaardering kan worden uitgevoerd.

Erfgoed vormt een basis voor de planvorming, het omgevingsproces, het ontwerp en de uitvoering. Het biedt kennis, inspiratie en handvatten voor het formuleren van risico's en kansen. De pijlers zullen niet allemaal van even groot belang zijn in ieder project en met onze werkwijze hebben we dat vroeg in het proces in beeld. Hierdoor kunnen kansen en risico's worden meegenomen en vindt zorgvuldige besluitvorming plaats.

In dit bureauonderzoek ligt de hoofdfocus op het historische landschap. Daar waar relevant zullen waarden worden toegevoegd uit de overige pijlers historische gebouwen en natuurlijk erfgoed. Van Archeologie collecties & objecten en immaterieel erfgoed is geen sprake in het plangebied. Deze worden in voorliggend onderzoek buiten beschouwing gelaten. De relevante pijlers laten zich omschrijven als:

- **Historisch landschap:** In deze pijler worden de elementen die behoren tot de historische geografie beschreven. Dit zijn cultuurhistorische punten, lijnen en vlakken, zoals cultuurhistorische landschappen, historisch groen, historische paden, sloten, dijken, beplantingen etc. als ook historische zichtlijnen en historische wegen-, verkavelings- en beplantingspatronen etc.
- **Gebouwd Erfgoed:** Deze pijler bestaat uit elementen die behoren tot de historische (steden)bouwkunde. Hieronder vallen beschermde stads- en dorpsgezichten, Rijksmonumenten, en waardevolle bouwkundige objecten (molens, boerderijen, sluizen, etc.) en ensembles (erven, dorpen, linten, landgoederen, etc.).

Figuur 4 Zes pijlers van het cultureel erfgoed

1.6.1 Werkwijze inventarisatie

De landschapshistorische situatie wordt beschreven op basis van een aantal bronnen.

De relevante identiteitsbepalende elementen die zichtbaar zijn in het landschap worden beschreven, dit zijn de elementen die behoren tot de historische geografie, zoals cultuurhistorische landschappen, historisch groen, historische paden, sloten, dijken, beplantingen etc. als ook historische zichtlijnen en historische wegen-, verkavelings- en beplantingspatronen. Deze elementen hangen nauw samen met de Historische (steden)bouwkunde en omvat beschermde stads- en dorpsgezichten, Rijksmonumenten, en waardevolle bouwkundige objecten (molens, boerderijen, sluizen, etc.) en ensembles (erven, dorpen, linten, landgoederen, etc.).

Om tot een overzicht te komen van de kenmerkende elementen als gebouwen, infrastructuur en overige elementen, is gebruik gemaakt van bestaande literatuur, het rijksmonumentenregister en historisch kaartmateriaal (Kadastraal Minuutplan, historisch topografische kaarten). Om te bepalen of er historische waardevolle bomen of struiken binnen het projectgebied liggen, is gebruik gemaakt van de atlas landschappelijk groen erfgoed van Nederland (Maes, 2016).

Voor het landschapshistorisch onderzoek worden de volgende bronnen geraadpleegd:

- Provinciale en gemeentelijke stukken m.b.t. tot monumenten, landschap en erfgoed.
- Relevante publicaties van reeds uitgevoerde onderzoeken.
- Bodemkaarten, geomorfologische kaarten, het AHN.
- Historische kaarten.

1.6.2 Werkwijze waardering

Na een inventarisatie van de in het plangebied aanwezige landschapshistorische elementen kunnen deze worden gewaardeerd met behulp van een integrale erfgoedwaarderingsmethodiek, gebaseerd op de Handreiking Cultuurhistorie in MER en MKABA (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en Projectbureau Belvédère, 2008). ‘

In de erfgoedwaardering wordt uitgegaan van drie kernkwaliteiten, namelijk de beleefde kwaliteit (valt er iets aan te beleven?), de fysieke kwaliteit (verkeert het in goede staat?) en de inhoudelijke kwaliteit (wat vertelt het over het verleden?). De kernkwaliteiten zijn opgebouwd uit enkele criteria. In hoofdstuk drie worden de geïnventariseerde elementen beschreven op basis van de drie kernkwaliteiten.

Tabel 2 Erfgoedwaardering met criteria voor waardering van (landschappelijk)cultuurhistorische waarden

Kwaliteit	Criterium	Beschrijving
1. Beleefde kwaliteit <i>Valt er iets aan te beleven?</i>	Zichtbaarheid	Herkenbaarheid, zichtbaarheid of diversiteit aan elementen en patronen. De openheid en dichtheid van het landschap in verhouding tot de historische situatie. Zichtrelaties tussen elementen en de zichtbare samenhang tussen de onderdelen binnen het element. Mate van esthetiek en monumentaalheid.
	Herinnerbaarheid	Ouderdom, symboliek en verbondenheid met historische gebeurtenissen, lokale geschiedenissen, verhalen of met prominente gebruikers, bewoners, ontwerpers, opdrachtgevers, etc. Tevens valt onder herinnerbaarheid de mate waarin een element een uitdrukking is van een bijzondere innovatiewaarde die in verband staat met een historische gebeurtenis.
	Gebruikswaarde	Mate waarin het element nog een functie vervult in de huidige maatschappij, vanuit recreatief, toeristisch, sociaal of economisch oogpunt. Bijvoorbeeld associatie met bijzondere beleving, toeristische trekpleister, etc.
2. Fysieke kwaliteit <i>Verkeert het in goede staat?</i>	Gaafheid	Mate waarin het element authentiek, intact of compleet is. Als het object nog zijn oorspronkelijke functie heeft, de ensemblewaarden niet verstoord zijn of de omgeving vanuit structureel en visueel oogpunt gaaf is (herkenbaarheid), draagt dat bij aan een positieve waardering.
	Conservering	Fysieke bouw of bouwkundige staat. Mate waarin elementen in evenwicht verkeren met de omgeving.
3. Inhoudelijke kwaliteit <i>Hoeveel vertelt het over het verleden?</i>	Zeldzaamheid	De mate waarin het element uitzonderlijk is of een unieke verschijningsvorm heeft. Een element kan zeldzaam zijn als deze van uitzonderlijk belang voor het gebied en als er weinig of geen vergelijkbare elementen, patronen of types zijn.
	Informatiewaarde	Betekenis voor de wetenschap en informatiewaarde voor het gebied. Bevat elementen die bijdragen aan wetenschappelijk onderzoek of kennis van gebied. De mate waarin een element een uitdrukking is van een ontwikkeling.
	Ensemblewaarde	Mate van samenhang met (kwaliteiten van) andere elementen, mate waarin het onderdeel is van een groter geheel, of essentieel onderdeel is van een complex van elementen. Samenhang met de omgeving en betekenis van het object voor het aanzien van de omgeving.
	Representativiteit	Voorbeeldwaarde van een element. Mate waarin het element kenmerkend is voor een bepaalde stijl, type, periode en/of regio. Mate waarin het element kenmerkend is voor het ontstaan van het landschap.

1.7 Juridisch- en beleidskader

1.7.1 Nationaal beleid

Aanwijzing rijksbeschermd stads- en dorpsgezicht Amsterdam Noord

Beschermd stads- en dorpsgezichten zijn gebieden in een stad of dorp met een bijzonder cultuurhistorisch karakter. De bescherming is bedoeld om de cultuurhistorische identiteit van een gebied te behouden en in te zetten bij ontwikkelingen. Op 3 maart 2014 is Amsterdam-Noord aangewezen als rijksbeschermd stadsgezicht. Het stadsgezicht omvat de belangrijkste dragers van de historische ontwikkeling, die dit gebied doormaakte. De Waterlandse Zeedijk met bijbehorende bebouwing maakt onderdeel uit van het rijksbeschermd stadsgezicht. De in het plangebied gelegen Landsmeerderdijk is onderdeel van de Waterlandse Zeedijk en daarmee dus ook het rijksbeschermd stadsgezicht (Figuur 4).

Voor de aanwijzing als rijksbeschermd stads- en dorpsgezicht is een waardestelling opgesteld, waarin de te beschermen waarden zijn weergegeven. Het beschermd stadsgezicht Amsterdam-Noord, voor zover het de Waterlandse Zeedijk betreft met zijn karakteristieke lintbebouwing en het gebied de Volewijk, zijn van algemeen historische, cultuurhistorische en stedenbouwkundige waarde, vanwege de relatieve gaafheid van deze structuren, die de historisch-ruimtelijke ontwikkeling van dit gebied zichtbaar maken. Tevens is de Waterlandse Zeedijk van waarde vanwege:

- De manier waarop dijk en dijkdorpen de historisch ruimtelijke ontwikkeling van het gebied zichtbaar maken, en met name het watergebonden karakter van die ontwikkeling.
- De typerende lintbebouwingstructuur met enkele verbindingen naar en in het benedendijkse land en de resterende oorspronkelijke gouw- en ontginningssloten, met op sommige plaatsen karakteristieke individuele bruggetjes.
- De karakteristieke bebouwing van de dijkdorpen, met name de talrijke huizen met houten gevels, die niet alleen visueel een bijzondere uitstraling hebben, maar ook gerelateerd zijn aan de historische fysisch-geografische omstandigheden.
- Het individuele, diverse bebouwingskarakter, en het onderscheid van herkenbare bebouwingsperiodes, die de organische groei van de dijkdorpen weerspiegelt.
- De historische, kleinschalige (soms agrarische) bebouwing langs de achterpaden, waarbij het ruimtelijke karakter mede wordt bepaald door de wisselende rooilijnen.
- Het algemene groene en waterrijke karakter dat gedragen wordt door het zicht op de water- en groenpartijen, rietland en weilandenstrook in het benedendijkse land.
- Het karakteristieke silhouet van kleinschalige, lage dijkwoningen met de kerktorens.
- De beeldbepalende havens, met woonschepen en zeilboten, en havengebonden bedrijvigheid, die het watergebonden karakter van de voormalige dorpen illustreert.
- De herkenbaarheid van het dijkprofiel, dankzij de hoogteverschillen met het omringende land, met de typerende doorkijkjes tussen de dijkpanden naar het benedendijkse land; - de herkenbaarheid van het dijklichaam.

1.7.2 Provinciaal beleid

Provinciale Monumentenverordening-Waterlandse Zeedijk en Wilmkebreekpolder

De Waterlandse Zeedijk, waarvan de Landsmeerderdijk onderdeel uitmaakt, is in 2002 vanwege de grote cultuurhistorische waarde aangewezen als provinciaal monument. Ook de aangrenzende Wilmkebreekpolder is onderdeel van het provinciale monument (Figuur 4). De aanwijzing is geschied op basis van de Provinciale Monumentenverordening. De Provinciale Monumentenverordening is geschreven voor gebouwde objecten, de dijk is hierbij een gebouw object in de betekenis van een vervaardigd, een opgeworpen werk. De aanwijzing houdt in dat het dijklichaam wordt beschermd. Het dijklichaam is het grondlichaam, uitwendig gevormd door de kruin van de dijk en het binnendijks- en buitendijks talud. Ook het buitendijks talud onder de waterlijn behoort tot het provinciaal monument.

Karakteristiek, en daarmee zeer beschermingswaardig, is het grillige verloop van de dijk. Uit dit grillige verloop is de geschiedenis van de dijk, de strijd tegen het water, af te lezen. Het grillige verloop van de dijk is een gevolg van de vele dijkdoorbraken en de aanleg van inlaagdijken achter zwakke plekken in de, te slecht onderhouden dijkdelen. Aantasting van deze grillige structuur van de dijk is daarom onaanvaardbaar. De sluizen in de dijk zijn in cultuurhistorisch opzicht een belangrijk onderdeel van de dijk, maar de sluizen vallen niet onder de bescherming van

het provinciaal monument. De status van provinciaal monument betekent dat voor activiteiten op of aan de dijk een vergunning van de provincie vereist is.

De Wilmkebreekpolder heeft de Cultuurhistorische typering 'Braak'. Braken hangen ruimtelijk en genetisch zeer sterk samen met de dijk waarachter zij ontstonden. Samen met de dijk zijn de braken zeer kenmerkend voor de waterstaatkundige geschiedenis van Waterland en de Zaanstreek.

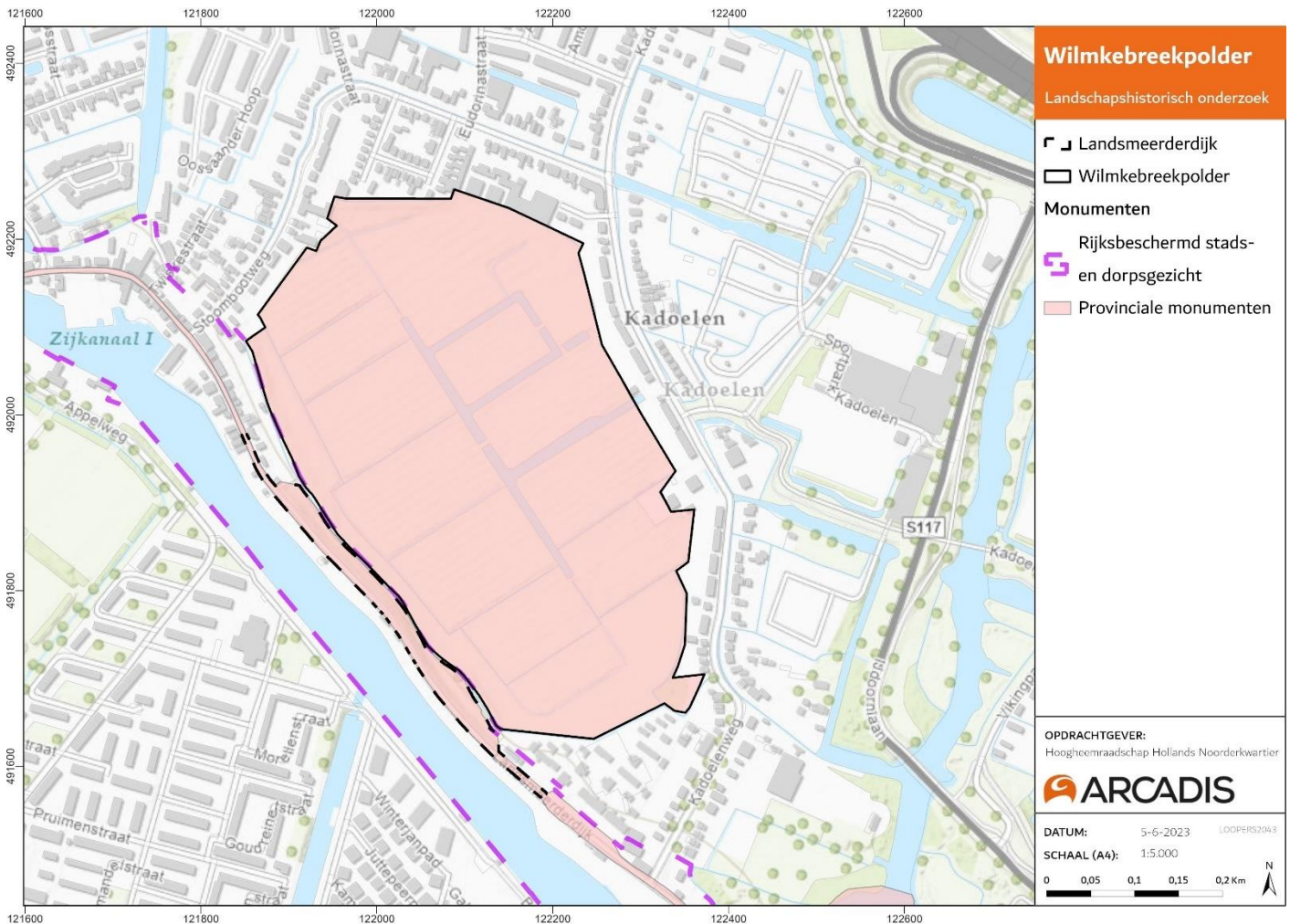
Leidraad Landschap en Cultuurhistorie 2018

De Leidraad Landschap en Cultuurhistorie 2018 (Leidraad) is een provinciale handreiking voor het inpassen van nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen in het landschap, zoals bebouwing, agrarische bedrijven, infrastructuur of vormen van energieopwekking. De Leidraad geeft gebiedsgerichte én ontwikkelingsgerichte beschrijvingen en biedt zo toepasbare informatie over de manier waarop ruimtelijke ontwikkelingen kunnen bijdragen aan de kwaliteit van de leefomgeving. De provincie beoogt met deze Leidraad om samen met bijvoorbeeld gemeenten, ontwikkelaars en initiatiefnemers te werken aan het behouden en versterken van de kwaliteit van het landschap en de cultuurhistorie.

De Informatiekaart Landschap en Cultuurhistorie van de provincie Noord-Holland is een geografische uitwerking van de Leidraad Landschap en Cultuurhistorie (besluit d.d.21 juni 2010). De kaart geeft in zijn algemeenheid informatie over landschapstypen, aardkundige waarden, cultuurhistorische objecten/monumenten, archeologische verwachtingen en structuurdragers als militaire structuren en historische dijken. Deze informatiekaart is voor wat betreft bovengrondse cultuurhistorische waarden vooral gericht op gemeente overschrijdende zaken en is daardoor minder geschikt voor het in kaart brengen van de lokale waarden.

Bij het inpassen van nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen in het landelijk gebied moet rekening worden gehouden met de ambities en ontwikkelprincipes die staan beschreven bij de afzonderlijke ensembles en structuren. Het plangebied grenst aan de provinciale structuur IJdijken/ Oer-IJ. De landschappelijke karakteristiek, de landschapstypen en de belangrijkste kenmerken van deze landschappen zijn

- Openheid en ruimtebeleving: de beleving van de vrije open ruimte, de horizon en de oriëntatiepunten.
- De ruimtelijke dragers: de driedimensionale structuren en lijnen die in het (vlakke) landschap het beeld bepalen en begrenzen. Denk hierbij aan bebouwingslinten, bomenlanen en dijken.

Figuur 4 Contouren Provinciale monumenten Wilmkebreepolder en Landsmeerderdijk en het Rijksbeschermd stadsgezicht Amsterdam-Noord

1.7.3 Gemeentelijk beleid

Integrale landschapskaart Amsterdam Noord

In de Integrale Landschapskaart Amsterdam Noord (2020) zijn de belangrijkste dragende structuren van het landschap benoemd. De Integrale Landschapskaart geeft kansen voor versterking aan en maakt duidelijk welke kwaliteiten en gebieden waardevol zijn te behouden. De Waterlandse Zeedijk wordt als de belangrijkste landschappelijke drager die Noord rijk is aangeduid, de Wilmkebreepolder is onderdeel van het ensemble aan waterstaatkundige elementen van de Waterlandse Zeedijk. De ambitie is om met zorg om te gaan met de cultuurhistorische Wilmkebreepolder en zo min mogelijk aantasting van de markante landschappelijke eenheden te veroorzaken.

Bestemmingsplan

Het plangebied bevindt zich binnen het bestemmingsplan Kadoelen-Oostzanerwerf III (onherroepelijk vastgesteld 2013-06-19). De gehele Wilmkebreepolder is aangeduid met de enkelbestemming "Agrarisch met waarden". Deze bestemming dekt zowel het huidige gebruik (en geldend planologisch recht): agrarisch, alsmede de landschappelijke en cultuurhistorische waarden die de Wilmkebreepolder heeft. Het uitgangspunt hierbij is behoud van de huidige waarden.

De Landsmeerderdijk, inclusief het met het plangebied overlappende gedeelte, heeft naast de bestemming 'Waterkering', de dubbelbestemming 'Waarde - Cultuurhistorie'. De voor 'Waarde - Cultuurhistorie' aangewezen gronden zijn, behalve voor de andere daar voorkomende bestemming(en), mede bestemd voor:

- De bescherming van de in stand te houden en de te versterken cultuurhistorische waarden.
- De bestemming Waarde - Cultuurhistorie (dubbelbestemming) is primair ten opzichte van de overige aan deze gronden toegekende bestemmingen.

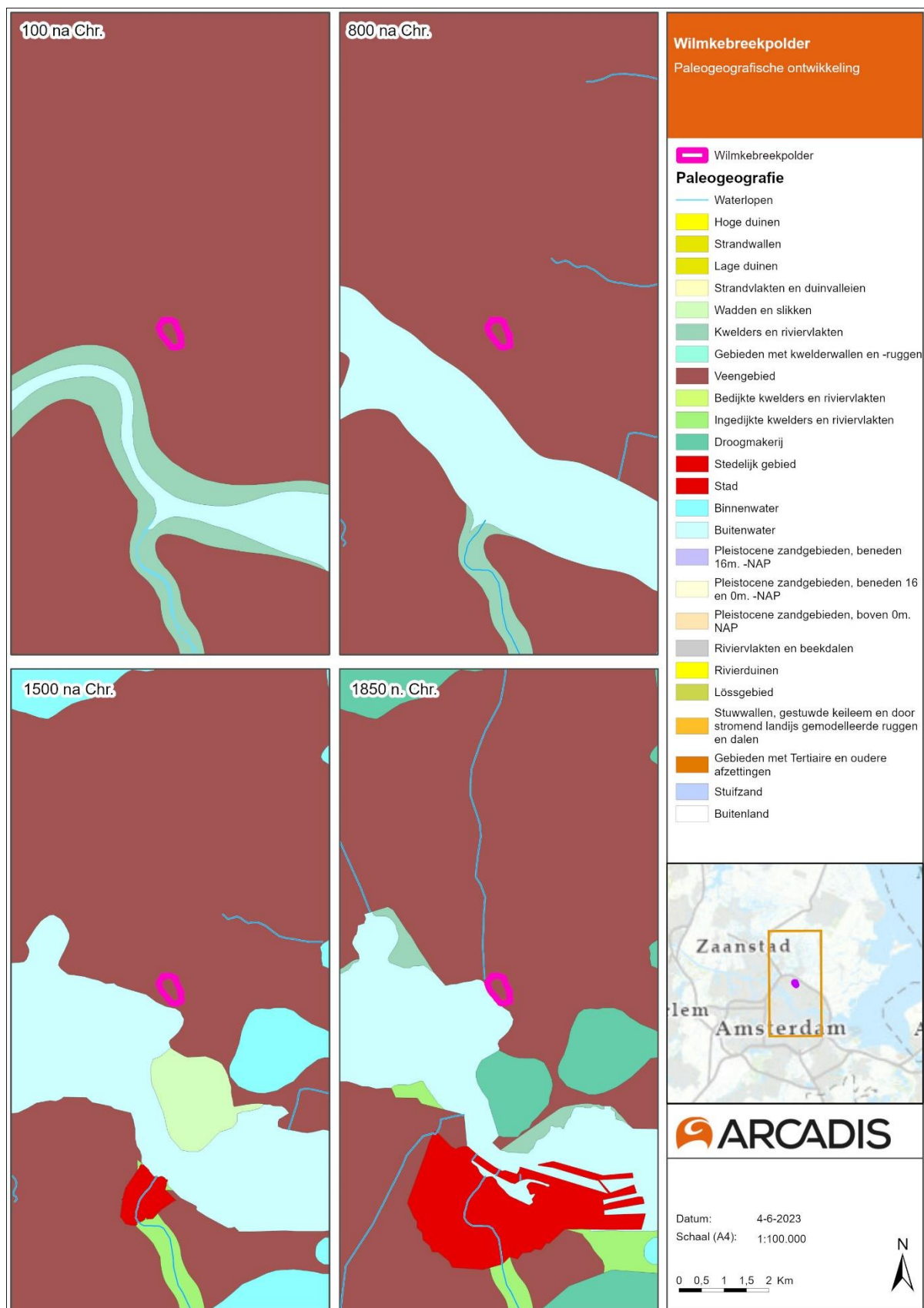
2 Landschapshistorische ontwikkeling

2.1 Landschappelijke ontstaansgeschiedenis

Rond 10.000 jaar geleden eindigde het Pleistoceen en begon het huidige tijdvak: het Holoceen. Het Holoceen wordt gekenmerkt door een opwarming van het klimaat. Als gevolg hiervan smolten de in het Weichselien gevormde ijskappen en vond er een relatief snelle zeespiegelstijging plaats. Ook de vegetatie veranderde in deze periode sterk en door de warmere en nattere omstandigheden kon de vegetatie zich verdichten. Als gevolg van de snel stijgende zeespiegel aan het begin van het Holoceen drong de zee met grotere regelmaat binnen in het achterland, en ontstond in grote delen van West-Nederland een door de zee gedomineerd getijden- en waddegebied. Ter plaatse van het plangebied bestond het landschap uit een getijdevlakte doorsneden met verschillende kreek- en geulsystemen er werd met name (zandige) klei afgezet.

De kleiafzettingen en andere sedimenten uit deze periode worden gerekend tot de Naaldwijk Formatie – Laagpakket van Wormer (circa 7500 – 4500 jaar voor Chr.). In de loop van het Holoceen rond 3800 voor Chr. nam de zeespiegelstijging geleidelijk af en onder invloed van een toenemende verlanding werd de invloed van de zee steeds minder sterk (Berendsen 2005). Parallel aan de kustlijn ontstonden strandwallen en de zeegaten langs de West-Nederlandse kust verzandden. Hierdoor ontstond er een grotendeels gesloten kustgebied met aaneengesloten strandwallen. Omdat het gebied achter de gesloten kust grotendeels van de zee werd afgesloten, stagneerde de afwatering en ontstond een relatief rustig lagunair milieu. Een nat moerasachtig gebied ontstond waar op grote schaal veenontwikkeling plaatsvond. Het in deze periode gevormde veen wordt het Hollandveen genoemd en het plangebied werd met een dik pakket veen bedekt (Vos, van der Meulen & Bazelmans 2018).

Toen de mens het ging ontginnen, bestond het landschap uit een aantal grote hoogveeneilanden omgeven door veenrivieren, die het water afvoerden richting het Almere, de voorloper van de Zuiderzee en naar het 'Oer-IJ' (Figuur 5). Het Oer-IJ was lange tijd de meeste noordelijke Rijntak in de Hollandse delta en vormde dit deel van Noord-Holland. Van oorsprong mondde het Oer-IJ ter hoogte van Castricum uit in de Noordzee. Vanaf de 10de eeuw is het veengebied ontgonnen. Dit zette een onomkeerbaar proces van bodemdaling in door klink en oxidatie. Door de ontwatering van het veen nam het volume af en klonk de bodem in. Doordat dan ook lucht kon toetreden, vergingen de nog niet vergane plantenresten alsnog. Het maaiveld is sindsdien meerdere meters gedaald. De regio werd kwetsbaar voor inbraken van de zee. Het Almere was veranderd in de Zuiderzee doordat de veendrempel in het noorden was verdwenen. Verder landinwaarts ontstonden het IJ en het Wijkmeer. Ten noorden van het IJ werden ook delen van het veenpakket weggeslagen, waardoor tal van voorheen kleine rivieren uitgroeiden tot forse meren, als de Beemster en Purmer. De veengebieden die gespaard waren gebleven, werden langzaamaan steeds meer bedijkt.

Figuur 5 Paleogeografische ontwikkeling (n.Chr.). De ontwikkeling van het (Oer)-IJ en de grootschalige veengebieden zijn duidelijk zichtbaar

2.2 Algemene historische ontwikkeling

Ontginningsgeschiedenis Noord-Holland

West-Nederland bestond in de Middeleeuwen uit een uitgestrekt veengebied dat enkel via kleine riviertjes toegankelijk moet zijn geweest. Het Oer-IJ was lange tijd de meeste noordelijke Rijntak in de Hollandse delta en heeft een belangrijke rol gespeeld in de vorming en bewoningsgeschiedenis van dit deel van Noord-Holland. Van oorsprong mondde het Oer-IJ ter hoogte van Castricum uit in de Noordzee. Deze monding slibde echter dicht waardoor de directe verbinding met de Noordzee verdween en direct achter de kust ontstond daardoor een groot binnenwater als uitloper van de Zuiderzee.

Vanaf de Middeleeuwen heeft de mens veel invloed gehad op de vorming van het landschap rondom het onderzoeksgebied. In de Middeleeuwen heeft men op grote schaal de Noord-Hollandse veengebieden ontgonnen. Waarschijnlijk werd het veengebied vanaf de 10e of 11e eeuw op grotere schaal ontgonnen. Op hoge plekken in het veen en langs de veenrivieren werden de eerste boerderijen gebouwd. Om de drassige veengronden in cultuur te kunnen brengen, moest het veen eerst worden ontwaterd, waartoe vele afwateringssloten werden gegraven in een systeem van copeontginningen. Loodrecht op de rivier werden daartoe sloten gegraven om het achterliggende land te ontwateren en in cultuur te brengen. Deze laagveenontginningen werden gekenmerkt door de langgerekte percelering en een hoge waterstand. De ontginningsbasis is vaak terug te vinden in een oude waterloop. Uit de ontginningsbasis ontstonden langgerekte dorpslinten.

De ontginning zette een onomkeerbaar proces van bodemdaling in door klink en oxidatie. De ontwatering leidde eveneens tot oxidatie en inklinking van het veenpakket. De maaiveldddaling en het afgraven van veen voor de turfwinning maakten het gebied vatbaar voor erosie door water en overstroming en in de loop van de Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd vernatte sommige gebieden zodanig dat er veenplassen ontstonden. Het maaiveld is sinds de ontginning met wel meerdere meters gedaald. Door de bodemdaling en de vorming van de Zuiderzee en het IJ werd het land kwetsbaar voor overstromingen. Ook ten noorden van het IJ werden regelmatig delen van het veenpakket weggeslagen door overstromingen.

In de loop van de 13de eeuw zijn de verschillende lokale dijken langs het Oer-IJ uitgroeid tot grotere, aaneengesloten dijkeringen. Het huidige Amsterdam Noord lag binnen de Waterlandse Zeedijk, een verzamelnaam van onder meer de Nieuwendammerdijk, Schellingwouderdijk en Buiksloterdijk. Van groot belang voor de zeewering langs het IJ was het afdammen van de Amstel omstreeks 1270 (Raap 2017). De Noorder IJ- en Zeedijken lopen van Schellingwoude door Amsterdam Noord via Zaandam naar Beverwijk. Na afdamming van het noordelijk gedeelte van het Oer-IJ bleven het Wijkmeer en het IJ over als open water, dat in verbinding stond met de Zuiderzee. Om de afwatering en waterhuishouding van de ingedijkte gebieden te regelen werden nieuwe weteringen aangelegd, de vrije afwatering op de rivieren was door de bedijkingen niet meer mogelijk. Er werden daarom weteringen gegraven die hun water via sluizen konden spuien op de rivier. Vanaf de 15e eeuw werden windmolens ingezet om het water weg te malen. Ondanks de aaneengesloten bedijkingen en het stelsel van watergangen om de waterhuishouding te regelen braken de dijken nog regelmatig door. De laatste grote overstroming vond plaats in 1916, toen de Zuiderzeedijk bij Monnickendam doorbrak.

Waterlandse Zeedijk

Zoals hierboven beschreven hadden de veenontginningen tot gevolg dat het veen sterk inklonk, met wel enkele meters maaiveldddaling tot gevolg. De hierdoor almaar toenemende dreiging van het water, dat bij stormachtig weer grote stukken veengebied opslokte, leidde tot de aanleg van steeds meer dijken. Langs de Zuiderzee en het IJ werden in de loop van de 12e en 13e eeuw daarom op grotere schaal dijken aangelegd en verhoogd en uiteindelijk vormde dit geheel van dammen en dijken de Waterlandse Zeedijk. De exacte datering van de dijk is onbekend maar vermoedelijk dateert De Waterlandse Zeedijk evenals de andere zeedijken in Noord-Holland uit de 12de of 13de eeuw (Prov. Noord-Holland 2004). Deze ooit zeewerende dijk langs het vroegere IJ, dat ooit via de Zuiderzee in open verbinding met de Noordzee stond, is voor de ruimtelijke structuur van het gebied van groot belang. Ter hoogte van de Wilmkebreekpolder maakt de Landsmeerderdijk onderdeel uit van het complex van de Waterlandse zeedijk.

Mede door de venige en dus slappe ondergrond, is de dijk echter door de eeuwen meermaals doorgebroken. Achter grote inbraken werd dermate veel grond weggeslagen dat diepe met water volgelopen inbraken achterbleven. De Wilmkebreekpolder is ook na een dergelijke inbraak ontstaan (zie onder).

Langs de dijk ontwikkelde zich lintbebouwing en op enkele plaatsen groeiden de bewoonde plekken uit tot dijkdorpen. De dijk fungeerde tevens als de belangrijkste transportroute over land, maar het grootste deel van het verkeer en vervoer verliep nog altijd via waterwegen: enerzijds door het fijnmazige netwerk van waterwegen in het gebied binnendijkse gebied (Waterland) en anderzijds via het IJ en de Zuiderzee.

Onder Koning Willem I kwam in 1824 het Noord-Hollandsch Kanaal tot stand. De zeescheepvaart ontwikkelde zich echter in zo'n hoog tempo dat het kanaal en de sluizen al snel te klein werden. In 1870 begon men met de aanleg van het Noordzeekanaal naar IJmuiden. De afdamming van het IJ maakte deel uit van dit project. Tussen IJ en Zuiderzee werd een nieuwe dijk aangelegd met een nieuw sluizencomplex (Oranjesluizen). Hierdoor verloor de Waterlandse Zeedijk ten dele haar waterkerende functie.

Wilmkebreekpolder

De Wilmkebreekpolder is een relict van een historische dijkdoorbraak uit de 15^e eeuw, vervolgens is deze doorbraak in de periode 1633-1636 met behulp van een windmolen drooggemalen. Vervolgens is het gebied altijd als weidegrond gebruikt. De nieuwe polder lag zo'n 3,5m onder zeeniveau en had een vruchtbare kleibodem (de oorspronkelijke bovenlaag van veen was grotendeels weggespoeld).

De polder is gelegen nabij de nederzetting Kadoelen. Kadoelen is waarschijnlijk een oud ontginningsdorp geweest langs het IJ. Rondom de Wilmkebreekpolder bevindt zich nu lintbebouwing langs de dijken.

Door de aanleg van het Noordzeekanaal in de tweede helft van de negentiende eeuw kwam de Wilmkebreekpolder in agrarisch gebied te liggen. Vanaf de tweede helft van de twintigste eeuw is het gebied ster verstedelijkt, de polder zelf is echter altijd onbebouwd gebleven. De Wilmkebreekpolder is het laatst overgebleven gebied binnen de ring van de A10 waar nog landbouw wordt uitgeoefend.

2.3 Historisch kaartmateriaal

Om een indicatie te verkrijgen van de specifieke historische ontwikkeling binnen het onderzoeksgebied zijn historische kaarten een zeer waardevolle bron. In dit hoofdstuk wordt de ontwikkeling van het landschap chronologisch aan de hand van historische kaarten beschreven. Naast de algemene landschappelijke ontwikkeling wordt in dit hoofdstuk ook specifiek aandacht besteed aan de besprekpunten uit het eerste verkennend gesprek met de gemeente en provincie (12 april 2023).

De ontstaanswijze van de Wilmkebreekpolder als ingedijkte dijkdoorbraak is op de kaart van Lucas Jansz Sinck uit 1616 duidelijk te zien (Figuur 6). De zeedijk langs het IJ is door de eeuwen heen meerdere keren doorgebroken. In de 16^e eeuw vonden enkele doorbraken plaats nabij Kadoelen. Door de inbraak van de zee werd een aanzienlijke hoeveelheid veen weggeslagen, waarna een met water volgelopen laagte achterbleef. Deze doorbraakzone kreeg de naam 'Wilmke Breek' als eerbetoon aan de lang overleden graaf Willem VI. Op de kaart van 1616 wordt de Wilmkebreek aangeduid als 'Die wester Braeck'.

Dat er veel dijkdoorbraken in het landschap aanwezig waren wordt duidelijk weergegeven op de topografische kaart van 1850 (Figuur 10). Al in de directe omgeving van de Wilmkebreekpolder zijn vele, met name kleinere dijkdoorbraken aanwezig die als 'breek' op de kaart zijn weergegeven. Deze kleine braken zijn veelal niet ingepolderd, maar zijn in de loop van de tijd wel verdwenen.

De inpoldering van de 'Wilmke Breek' vond plaats in het begin van de 17^e eeuw. Op een historische kaart uit de late 18^e eeuw is de hoofdstructuur van de Wilmkebreekpolder zichtbaar (Figuur 7). Deze structuur bestaat uit een ringdijk met aan weerszijden daarvan een watergang. Daarnaast lopen er twee watergangen in de vorm van een hoofdas en een dwarsas door de polder. Aan de oostzijde van de dwarsas is een windmolen ingetekend. Binnen de Wilmkebreekpolder is verder op twee locaties bebouwing aanwezig, namelijk in het noordoosten en zuidoosten. Aan de westelijke zijde van de polder loopt de dijk met direct daarachter het IJ.

Gedetailleerder kaartmateriaal van deze periode is niet beschikbaar, echter is op de Minuutplan uit de vroeg 19^e eeuw de situatie binnen de Wilmkebreekpolder goed af te lezen (Figuur 8). De polder bestaat zoals op de kaart uit de 18^e eeuw te zien uit een van noordwest naar zuidoost lopende hoofdas (circa 630 m.) met haaks daarop de dwarsas (circa

360 m.). De polder wordt omsloten door een ringdijk en een sloot, gelegen tussen de polder en de omliggende Landsmeerderdijk. Dit water vormt ook de scheidslijn tussen de Wilmkebreekpolder en de Landsmeerderdijk.

Op het minuutplan is te zien dat de perceelsindeling bestaat uit regelmatige blokverkaveling, met sloten gericht op de hoofdas. De gehele polder werd als weiland gebruikt (Kadastrale kaart 1811-1832: oorspronkelijke aanwijzende tafel Landsmeer, Noord-Holland, sectie A). Aan de westzijde van de dwarsas is nog steeds een molen gelegen. Deze molen diende voor het droogmalen van de polder en heeft zich tot in het begin van de 20^e eeuw op deze locatie bevonden. Ter plaatse van het plangebied heeft nooit een molen gestaan. De bebouwing in de zuidoosthoek van de polder is verdwenen, enkel de boerderij in de noordoostelijke hoek van de polder staat nog op de kaart aangegeven. De rest van de polder is onbebouwd. Ter plaatse van het plangebied is dus geen bebouwing aanwezig (Figuur 9). Aan de zuidzijde van de dijk bevindt zich een relatief groter open water. Een verbinding tussen de Landsmeerderdijk en de polder is aanwezig op dezelfde locatie als waar deze tegenwoordig ook is gelegen.

Een ingezoomde blik op het minuutplan ter hoogte van het plangebied laat zien dat de contour van de ringdijk tussen het slotenpatroon dat in de polder aanwezig is én het water aan de zuidkant van de dijk, doorlopend gevolgd wordt (Figuur 9). Ter hoogte van de Landsmeerderdijk bestaat al een talud en oversteek naar de polder, op de locatie waar deze tegenwoordig ook is gelegen.

In de loop van de 19e eeuw vinden er binnen de Wilmkebreekpolder nagenoeg geen veranderingen plaats (zie Figuur 10 en Figuur 11). De bebouwing in de noordoosthoek lijkt omstreeks 1850 echter wel te zijn verdwenen. Rond 1900 wordt het water aan de zuidzijde van het plangebied gedempt en op deze locatie buiten de Wilmkebreekpolder wordt een buskruitfabriek gebouwd. De hoofd- en dwarsas en de daarop gerichte verkavelingspatronen blijven ongewijzigd ten opzichte van de vroeg 19^e eeuwse situatie. De ringdijk van de Wilmkebreekpolder wordt zowel aan de achterzijde als de voorzijde ontsloten door een sloot (Figuur 12).

In de loop van de 20^e eeuw valt op dat er binnen de Wilmkebreekpolder nagenoeg geen grootschalige veranderingen plaatsvinden, terwijl het omliggende landschap langzaamaan, met name vanaf de jaren '50, steeds meer bebouwd wordt (Figuur 13, Figuur 14 t/m Figuur 16). Op de kaart van 1950 is te zien dat de windmolen aan de westzijde van de dwarsas inmiddels is vervangen door een elektrisch gemaal (Figuur 14). Vanaf 1950 neemt ook de mate van bebouwing langs de Landsmeerderdijk en de ring rondom de polder sterk toe. De polder zelf blijft echter onbebouwd, en de perceelsindeling wijzigt nagenoeg niet.

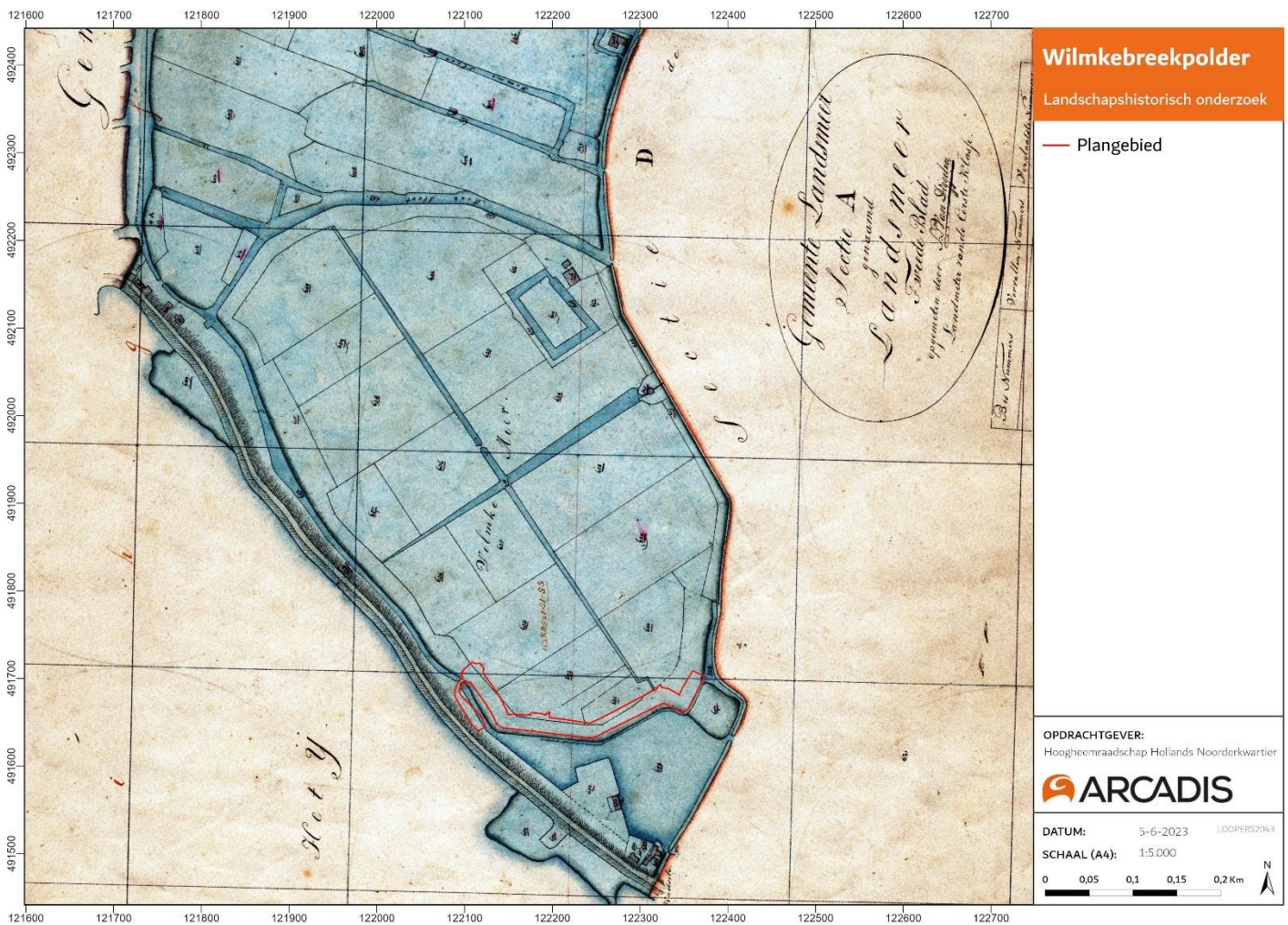
Ter plaatse van het plangebied is de grootste landschappelijke verandering die plaatsvindt dat de sloot die in de 19^e eeuwse situatie aan de voorzijde van de ringdijk lag, halverwege de 20^e eeuw gedeeltelijk lijkt te verdwijnen. Deze voormalig doorlopende sloot wordt opgedeeld in enkele delen. De lagergelegen greppel aan de voorzijde van de dijk lijkt op het restant van deze vroegere sloot (Figuur 17). Ook in het oostelijke deel van het plangebied, ter hoogte van het hakhoutbosje, wordt de oorspronkelijke doorlopende sloot doorsneden, waardoor een nieuwe verbinding ontstaat tussen de twee sloten aan weerszijden van de ringdijk.

Op basis van kaartmateriaal van de afgelopen twee eeuwen kan gesteld worden dat de Wilmkebreekpolder een nagenoeg onveranderde polder is, gelegen in een steeds meer verstedelijkt buitengebied.

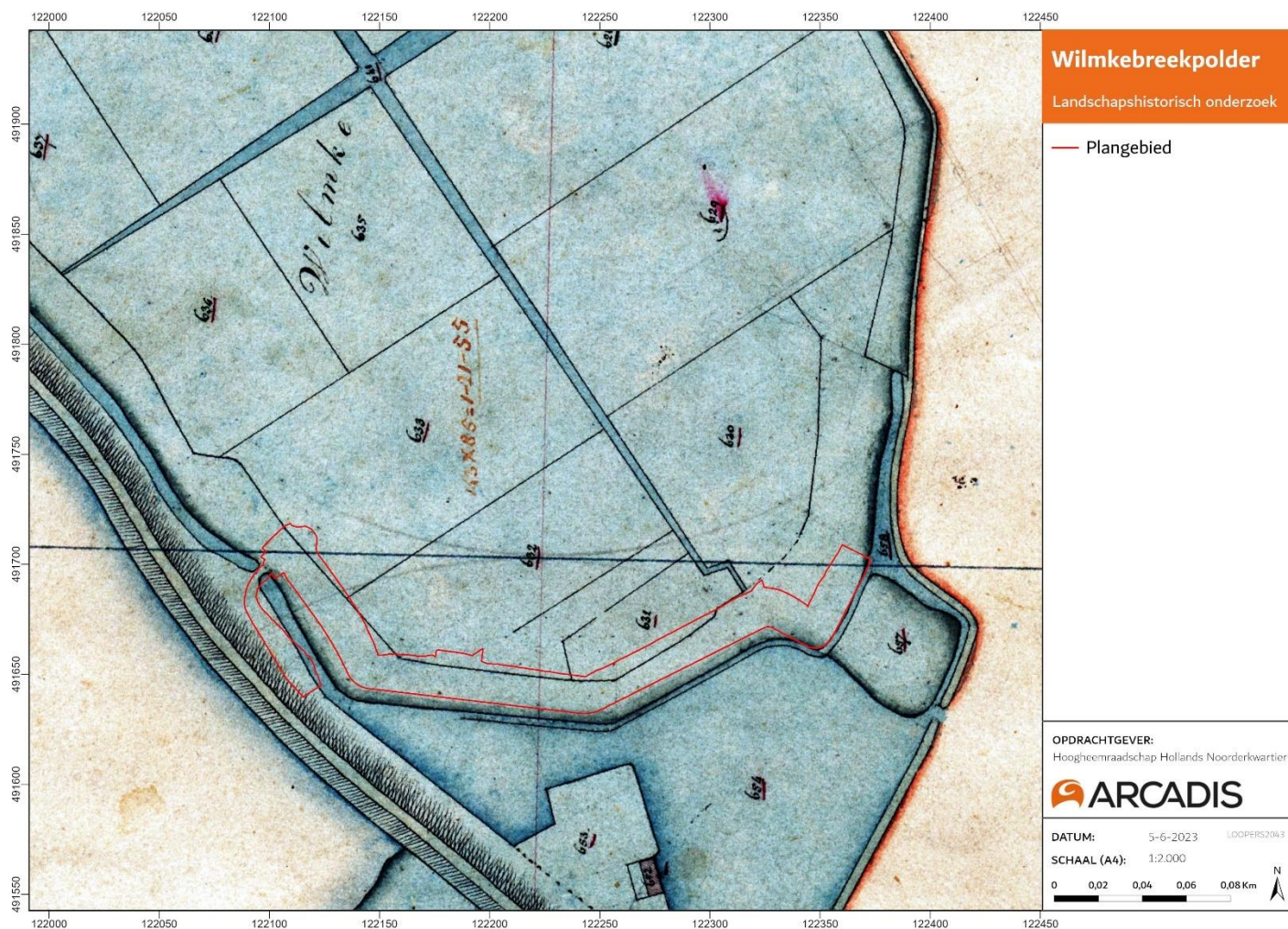

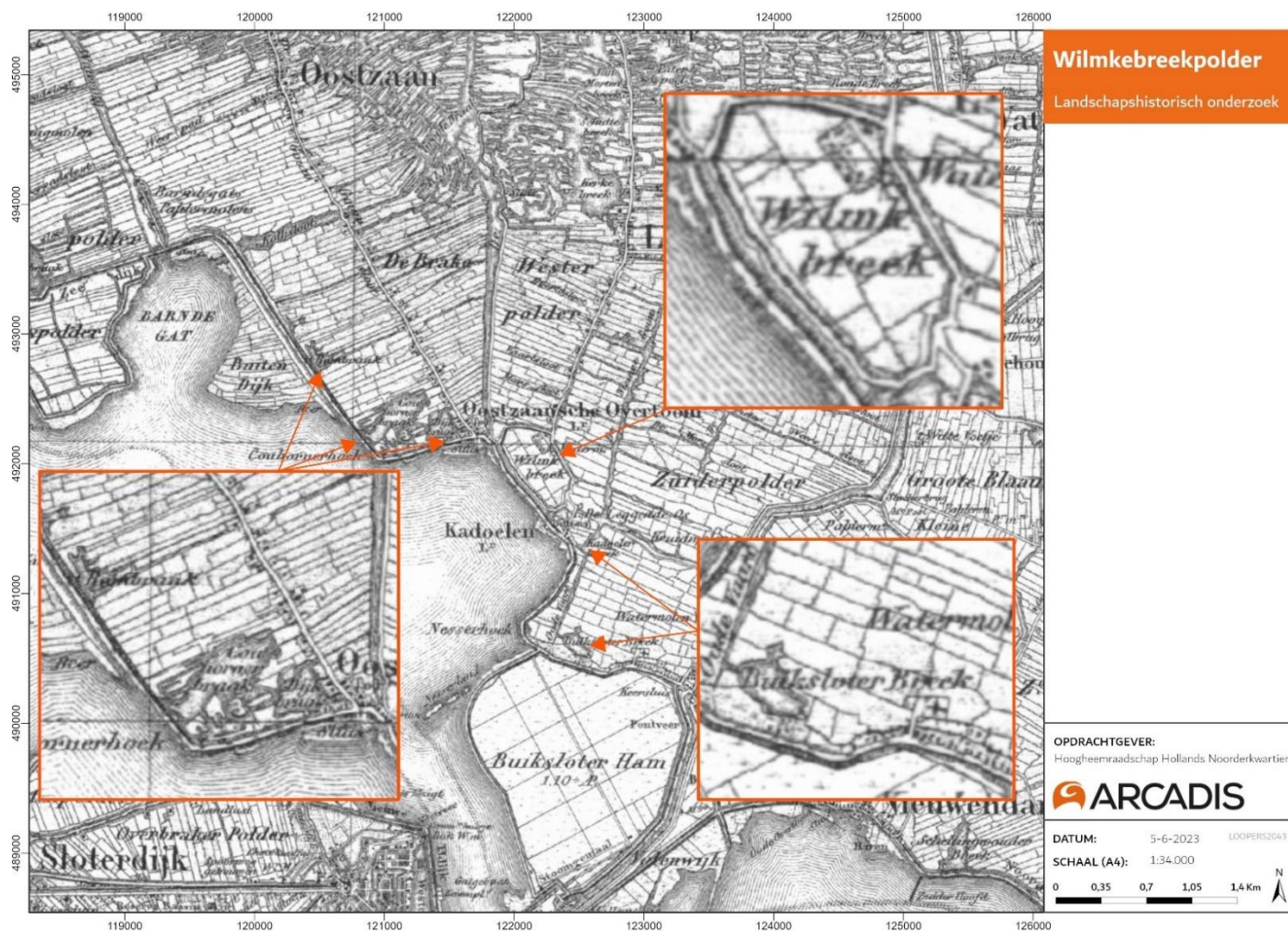
Figuur 7 De Wilmkebreck op een uitsnede uit de 'Kaart van het westelyk Ye tusschen Amsteldam en Spaerndam, 1783' (UU)

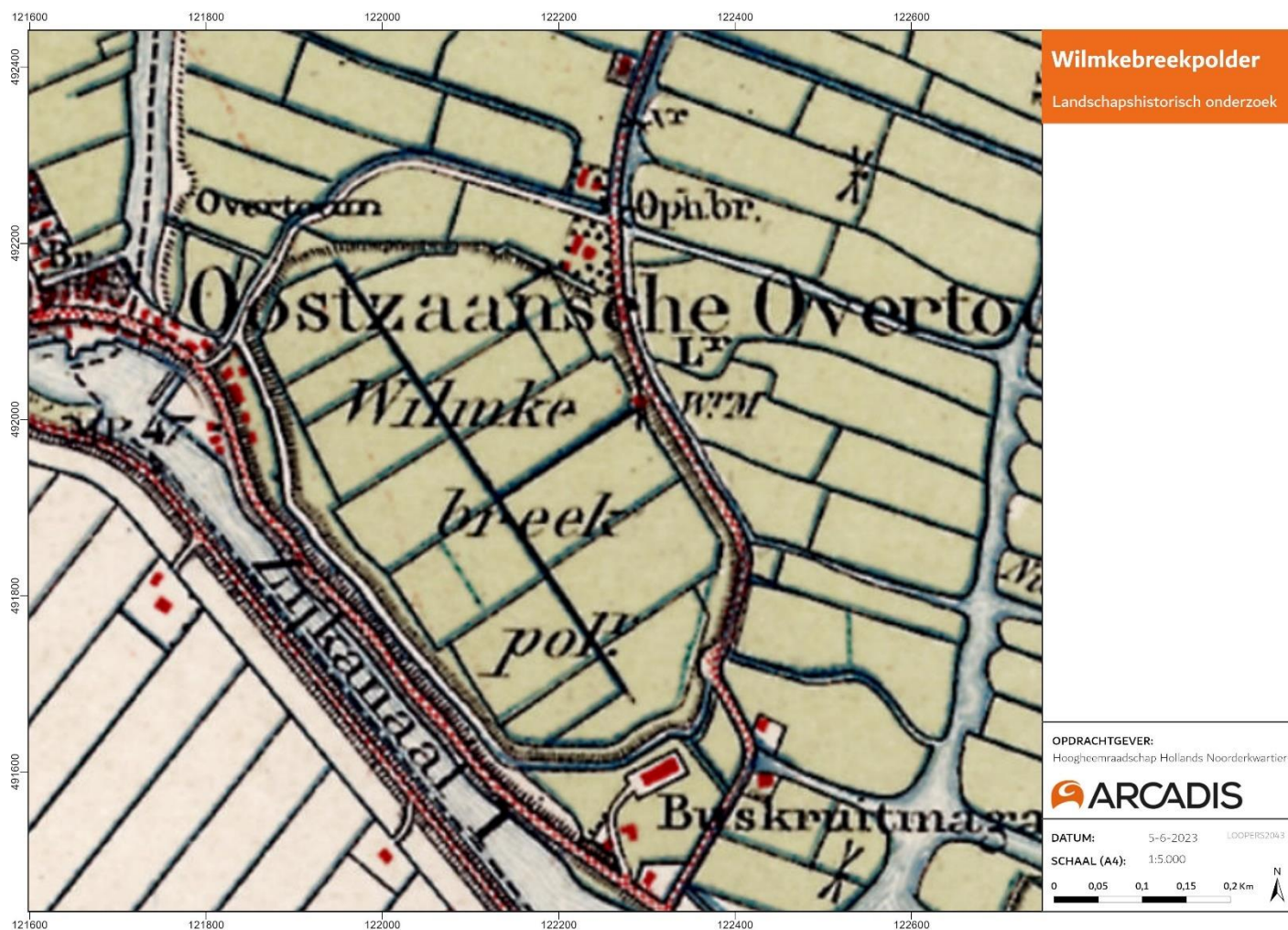
Figuur 8 Minuutplan

Figuur 9 Detail minuutplan en plangebied (vertekening door projectie)

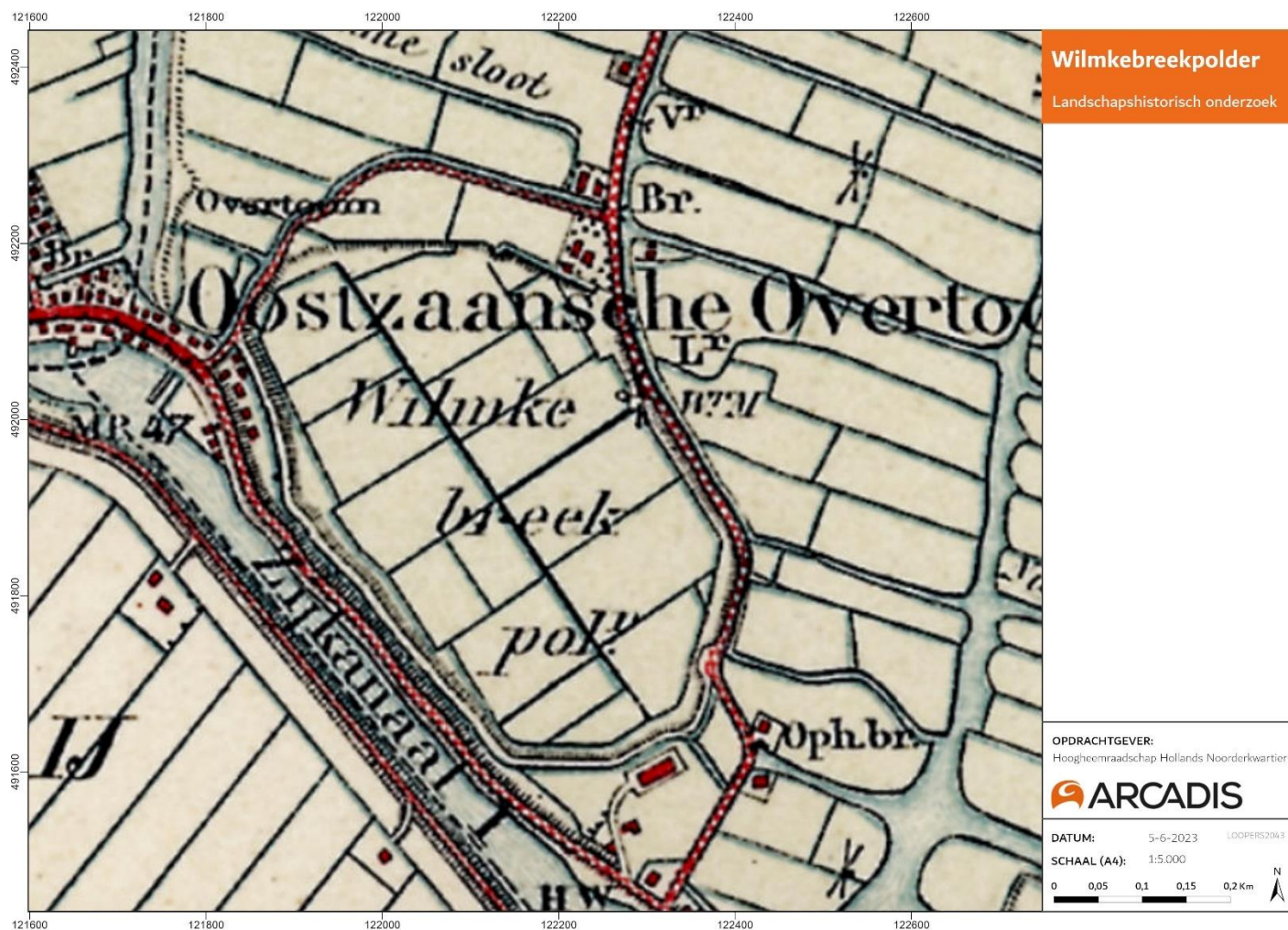
Figuur 10 Verschillende 'Braken' zichtbaar op de topografisch militaire kaart van 1850 (TMK)

Figuur 11 Historische topografische kaart 1900

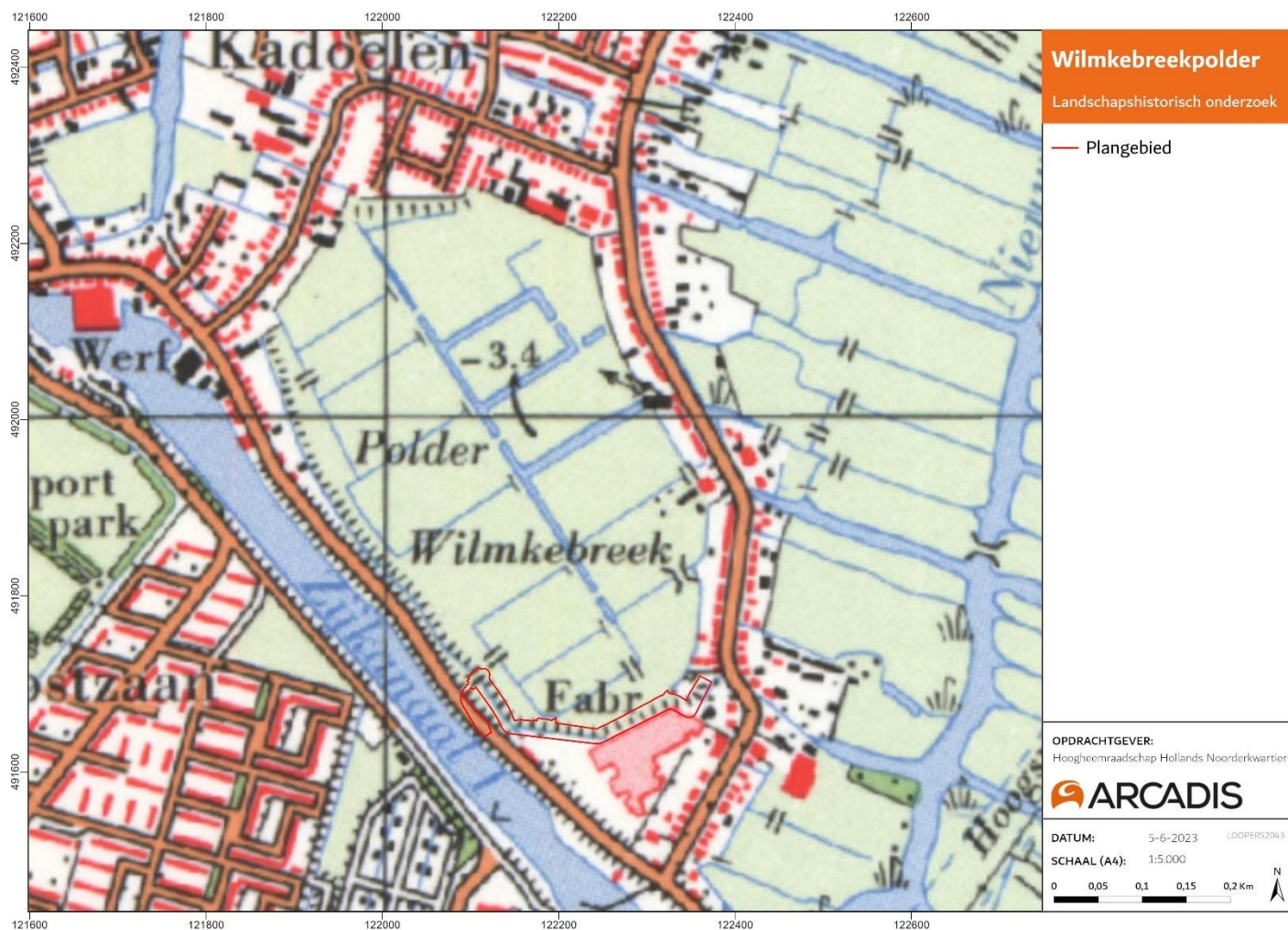
Figuur 12 Detail topografische kaart 1900 zuidzijde Wilmkebreekpolder t.h.v. plangebied. De ringdijk die de Wilmkebreekpolder omsluit is duidelijk zichtbaar (plangebied is achterwege gelaten wegens vertekening kaartbeeld)

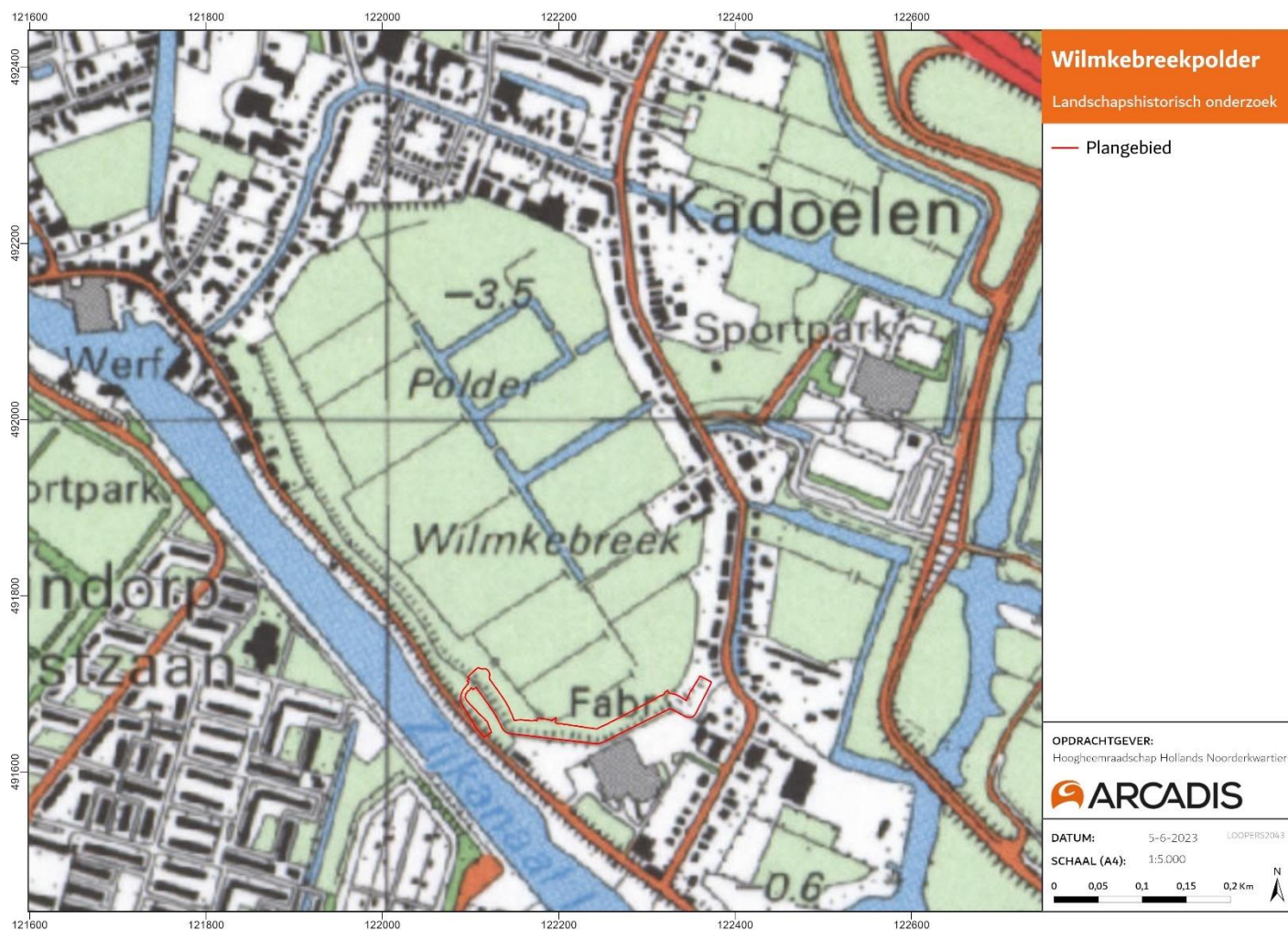
Figuur 13 Historisch topografische kaart 1930 (plangebied is achterwege gelaten wegens vertekening kaartbeeld)

Figuur 14 Historisch topografische kaart 1950

Figuur 15 Historisch topografische kaart 1975

Figuur 17 Plangebied op de AHN4

2.4 Huidige landschap

De Wilmkebreekpolder is toegankelijk via een kleine metalen trap die vanaf de Landsmeerderdijk naar beneden loopt via een breder stuk van de Landsmeerderdijk richting de Wilmkebreekpolder. De ringdijk is met name richting het zuiden in het hoogteverschil duidelijk terug te zien in het landschap. Langs de waterkant is sprake van enige mate van afkalving/erosie (Figuur 18). Aan de westzijde van het plangebied is een (wilgen)bos gelegen. De bomen bevinden zich gedeeltelijk op de oude ringdijk. Aan de zuidzijde van de ringdijk bevindt zich een nieuwbouwwijk.

Figuur 18 Profiel van de ringdijk in de Wilmkebreekpolder, met daarachter zichtbaar de hoger gelegen Landsmeerderdijk

Figuur 19 Profiel ringdijk. Een deel van de dijk wordt door een wilgenbosje van het zicht onttrokken

3 Inventarisatie & Waardering

Op basis van de landschapshistorische beschrijving kan een inventarisatie en waardering gemaakt worden van de landschapshistorische elementen die in het huidige landschap nog aanwezig zijn. De landschapshistorische elementen worden (gezamenlijk) gewaardeerd op basis van de criteria 'beleefde kwaliteit', 'fysieke kwaliteit' en 'inhoudelijke kwaliteit'; zoals beschreven in Tabel 2. Tabel 3 geeft het overzicht van landschapshistorische elementen die aanwezig zijn en waarom deze waardevol zijn.

Beleefde kwaliteit

De landsmeerderdijk aan de zijde van het plangebied is onbebouwd en het herkenbare steile dijktaalud is kenmerkend voor het profiel van de Waterlandse zeedijk. Vanaf de Landsmeerderdijk is het open landschap van de Wilmkebreepolder, dat als groen eiland' binnen een veelal bebouwde omgeving is gelegen, een belangrijke beleefde kwaliteit voor de omgeving. Door het contrast tussen de polder en de nieuwbouwwijk aan de zuidoostzijde van het plangebied wordt deze beleving versterkt.

Ook de ringdijk binnen de Wilmkebreepolder, duidelijk zichtbaar door het hoogteverschil, is ter plaatse van het plangebied aan de West- en Zuidzijde nog duidelijk zichtbaar in het landschap. Aan de Noord- en Oostzijde is de ringdijk grotendeels verdwenen door bebouwing uit de 20^e eeuw.

Fysieke kwaliteit

De oever van de ringdijk is (gedeeltelijk) geërodeerd, echter is de kern en structuur van de dijk niet aangetast. Het huidige sloten- en verkavelingspatroon dat in de Wilmkebreepolder aanwezig is, is nagenoeg onveranderd ten opzichte van de vroege 19^e eeuw. Gezien de gaafheid van de verkavelingspatronen kan verondersteld worden dat de vroege 19^e eeuwse situatie zoals deze op de historische kaarten zichtbaar is, ook nagenoeg gelijk is aan de situatie van de oorspronkelijke inpoldering in de 17^e eeuw. Op basis van het historische kaartmateriaal is op te maken dat in de tweede helft van de 20^e eeuw enkele kleine veranderingen plaatsvinden aan het verkavelingspatroon. Dit betreft een (gedeeltelijke) demping en verlegging van het slotenpatroon. De veranderingen die plaats hebben gevonden zijn echter van relatief kleine aard, de structuur en het karakter van de polder zijn nagenoeg niet aangetast. De Wilmkebreepolder is hiermee een uitermate gaaf bewaard gebleven droogmakerij, die ondanks de vele ontwikkelingen in de directe omgeving gespaard is gebleven.

Inhoudelijke kwaliteit

Het ensemble van de Landsmeerderdijk en de Wilmkebreepolder zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. De voor Noord-Holland en Amsterdam-Noord kenmerkende ontginnings- en waterstaatsgeschiedenis, bedijkingen, de daaropvolgende dijkdoorbraken en daarmee samenhangende droogmakerijen zijn allen terug te zien in de Wilmkebreepolder in relatie tot de Landsmeerderdijk.

Inventarisatie

Op basis van de landschapshistorische beschrijving en waardering kan een inventarisatie gemaakt worden van de belangrijkste landschapshistorische elementen die in het huidige landschap nog aanwezig zijn. Tabel 3 geeft de elementen die binnen het plangebied van belang zijn weer.

Tabel 3: Inventarisatietabel landschapshistorische elementen

Element	Beschrijving	Waardevolle elementen
Wilmkebreepolder		
Ringdijk	De ringdijk is de dijk die rondom de droogmakerij van de Wilmkebreepolder ligt.	• Herkenbaar en intact dijktalud. • Onderdeel van ensemble met landsmeerderdijk en de Wilmkebreepolder.
Verkavelings- & slotenpatronen	Het binnen de Wilmkebreepolder voorkomende verkavelingspatroon getuigt van de ontginningsgeschiedenis, de structuur is te herleiden naar de oorspronkelijke droogmakerij.	• Intact verkavelingspatroon ten opzichte van minuutplan, mogelijk nog ouder
Droogmaakpolder (geheel)	De Wilmkebreepolder is een gaaf bewaard gebleven ingepolderde dijkdoorbraak.	• Beleefbare waterstaatkundige geschiedenis • Enige overgebleven doorbraakpolder in het gebied.
Landsmeerderdijk		
Dijk(talud)	De Landsmeerderdijk maakt onderdeel uit van het stelsel van voormalige zeedijken van de Waterlandse Zeedijk langs het IJ.	• Grillige vorm van de dijk • Onderdeel van ensemble met polders en dijken en watergangen • De herkenbaarheid van het dijkprofiel, dankzij de hoogteverschillen met het omringende land.

4 Conclusie & Advies

In dit hoofdstuk worden de belangrijkste conclusies besproken en op basis daarvan wordt een advies geformuleerd met betrekking tot de omgang met het historisch landschap en de cultuurhistorie van het gebied in het ontwerp, waar mogelijk worden meekoppelkansen geformuleerd.

4.1 Conclusies

- **Wat zijn de landschapshistorische waarden die binnen het plangebied aanwezig zijn?**

De Landsmeerderdijk en de Wilmkebreepolder zijn gezamenlijk als ensemble onderdeel van het provinciale monument Waterlandse Zeedijk en Noorder IJ- en Zeedijken. De elementen zijn waardevol vanuit de waterstaatkundige ontstaansgeschiedenis van dit deel van de Provincie en vanuit de structuur dragende functie die ze vervullen binnen het huidige landschap.

De herkenbaarheid van het dijkprofiel van de Landsmeerderdijk, als onderdeel van het ensemble Waterlandse Zeedijk is een belangrijk onderdeel van de monumentale waarde. Ook de ringdijk van de Wilmkebreepolder vertoont een duidelijke herkenbaarheid in het landschap.

Daarnaast is de mate van intactheid van het landschap van de Wilmkebreepolder een belangrijke factor in de monumentale waarde. Ten opzichte van de ontwikkelde en verstedelijkte omgeving is de Wilmkebreepolder een gave representatie van een 17^e eeuwse droogmakerij, waarbinnen de landschapshistorische structuren zoals het slotenpatroon nog intact zijn.

- **In welke mate is het huidige landschap intact, ten opzichte van de historische referentiesituatie.**

De ringdijk van de Wilmkebreepolder is ter plaatse van het plangebied grotendeels intact. In de historische situatie heeft de ringdijk de polder geheel omsloten. Door ontwikkelingen en bebouwing, met name in het noordelijke en oostelijke deel van de polder is dat deel van de ringdijk opgenomen in de bebouwing en daarmee niet of nauwelijks meer zichtbaar in het landschap. Aan de zijde van de Landsmeerderdijk in het westen en zuiden is de ringdijk intact.

De Landsmeerderdijk is ter hoogte van het plangebied ook grotendeels intact. Het plangebied valt binnen een gedeelte breder dijktafud, waar in de huidige situatie door middel van een kleine trap en een onverhard paadje de polder betreedbaar is.

- **In welke mate zijn de dijk en polder onderdeel van een groter watersturend systeem en landschappelijk geheel?**

De Landsmeerderdijk en de Wilmkebreepolder zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. De Wilmkebreepolder is ontstaan als een ingepolderde doorbraak van deze dijk. Deze ontstaansgeschiedenis is kenmerkend voor het gebied aan de noordzijde van het IJ. De Wilmkebreepolder is een van de weinige polders in het gebied die bewaard zijn gebleven.

- **Hoe zeldzaam of representatief is de Wilmkebreepolder en het daarbinnen gelegen landschapshistorische ensemble?**

De Wilmkebreepolder is een zeldzaam voorbeeld van een nog grotendeels intacte ingepolderde dijkdoorbraak uit de 17^e eeuw. De huidige landschappelijke structuren binnen de Wilmkebreepolder zijn te herleiden naar de oorspronkelijke inpoldering. Dergelijke polders zijn inherent zeldzaam, wat versterkt wordt door de ligging van de Wilmkebreepolder als groen en gaaf relict in een grotendeels verstedelijkt gebied.

De Wilmkebreepolder is daarmee ook representatief voor de landschappelijke ontwikkeling en geschiedenis van de noordzijde van het IJ.

• **Wat is het effect van de voorgenomen ingrepen op de dijk en het ensemble waarvan de dijk onderdeel is. Wilmkebreepolder**

Aan de binnenzijde van de ringdijk wordt de versterking gerealiseerd door middel van een ophoging in een flauw talud. Aan de buitenkant (waterkant) van de ringdijk komt een palenrij ter versterking. In het huidige ontwerp volgt het talud van de dijkversterking de contour van het huidige dijkstalud, echter wordt hier wel een significante hoeveelheid grond op aangebracht waardoor het huidige dijkstalud in aanzicht zal veranderen.

Door de dijkversterking komt de huidige ringdijk van de Wilmkebreepolder ten opzichte van de rest van het landschap enigszins hoger te liggen. Ook het verloop van de kruin richting de voet zal hierdoor veranderen. Hierdoor vindt een (lokale) aantasting van het landschapshistorische beeld plaats.

De monumentale waarde van het ensemble van de Wilmkebreepolder wordt echter op basis van de resultaten uit dit landschapshistorisch onderzoek niet aangetast. Op het gebied van de openheid en ruimtebeleving van het landschap van de Wilmkebreepolder zal de dijkversterking een minimaal effect hebben. Tevens behoudt de ringdijk zijn functie en de ringdijk onder de ophoging zelf wordt niet verder aangetast. De monumentwaarde en de landschapshistorische waarden van de Wilmkebreepolder zoals uitgezet in Tabel 3 worden niet aangetast.

Er kan geconcludeerd worden dat de voorgenomen maatregelen niet leiden tot een onacceptabele aantasting van de landschapshistorische waarden van de Wilmkebreepolder, indien er wel met enkele adviezen rekening wordt gehouden (zie 4.2.)

Landsmeerderdijk

De toerit op de Landsmeerderdijk vormt een nieuwe toevoeging aan het dijklichaam. Als gevolg van deze aanpassing wordt het dijkstalud en het aanzicht van de dijk veranderd. De toerit heeft geen landschapshistorische context of andersoortige relatie met de Landsmeerderdijk waardoor er in beperkte mate sprake is van een aantasting van de monumentwaarde van de dijk.

Wel moet geconcludeerd worden dat wanneer het onoverkomelijk is dat er een toerit op de dijk gemaakt moet worden, deze locatie zich daar wel het beste voor leent. Op de historische kaarten is namelijk te zien dat hier altijd een ingang naar de polder heeft gelegen. De dijk heeft hier dus al enige aanpassing gehad.

4.2 Advies

Op basis van de conclusies kan een advies worden opgesteld voor de inpassing van de landschapshistorische waarden in het ontwerp voor de dijkversterking.

Wilmkebreepolder (versterking ringdijk)

De ophoging van het gedeelte van de ringdijk in de Wilmkebreepolder dient te gebeuren door middel van een flauw talud dat de bestaande contouren en het hoogteverloop van de ringdijk zoals dat in de huidige situatie aanwezig is, zoveel mogelijk volgt. Het advies is om de mate van ophoging tot het technisch toelaatbare minimum te beperken, om zo het profiel van de ringdijk zo min mogelijk aan te tasten. Daarnaast dient een te brede voet van de dijk te worden voorkomen, om zo te zorgen dat de zichtbaarheid van de ringdijk niet wegvalt. Vervolgens wordt geadviseerd, zoals ook in het huidige ontwerp is opgenomen, om de aansluiting op het bestaande maaiveld met een vloeiende overgang uit te voeren.

Het gave verkavelingspatroon van de Wilmkebreepolder, waarbinnen de slotenpatronen en perceelsgrenzen teruggaan naar de oorspronkelijke droogmakerij, is van hoge landschapshistorische waarde. Het advies is om deze patronen intact te laten. Slootdempingen en/of -verleggingen aan de voet van de dijk dienen derhalve voorkomen te worden. Het heeft de voorkeur ook de bestaande greppels aan de voet van het talud te behouden, deze greppels volgen namelijk de structuur van de voormalige omringende sloot.

Aan de voet van de ringdijk heeft in de historische situatie een doorlopende sloot gelopen. Deze sloot is in het huidige landschap ter plaatse van het plangebied gedeeltelijk verdwenen. Enkele greppels volgen nog de oude contouren van deze sloot. Een herstel van het oorspronkelijke watersysteem, bestaande uit de aaneengesloten loop van de sloot die aan de voorzijde van de ringdijk gelegen was, behoort tot de mogelijkheden.

Landsmeerderdijk (toerit)

Op de Landsmeerderdijk is in het huidige ontwerp een toerit voorzien. Deze dient voor het betreden en het onderhoud van de Wilmkebreekpolder. Het dijklichaam van de Landsmeerderdijk is beschermd als onderdeel van het provinciaal monument. Het ontwerp voor de toerit bestaat uit een flauw opgehoogd talud. Door de toevoeging van een talud op de landsmeerderdijk wordt het oorspronkelijke dijktaalud enigszins aangetast.

Derhalve wordt geadviseerd om géén toerit aan te leggen, en zo het monumentale en beeldbepalende karakter van de dijk te behouden. Indien dat niet mogelijk is wordt geadviseerd om de toerit zo goed mogelijk in het steile karakter van het dijkprofiel aan te leggen. Of te kijken naar reversibele mogelijkheden, zoals bijvoorbeeld een tijdelijke werkweg.

Bronnen

Bestemmingsplan Kadoelen-Oostzanerwerf III, 2013

Beschrijving van de Noorder IJ- en Zeedijken, deel 1 & 2, Provincie Noord-Holland

Handreiking Provinciale Monumenten Procedures en beleid voor provinciale monumenten in Noord-Holland (2020), Steunpunt Monumenten & Archeologie Noord-Holland

De Wilmkebreek, een groen geschiedenisboekje.

Integrale Landschapskaart Amsterdam-Noord. 2020. Gemeente Amsterdam

Panorama landschap, Amsterdam en Meerlanden, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

Panorama landschap, Waterland en Zaanstreek, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

Provinciale Monumentenverordening Noord-Holland 2010

Kaartmateriaal

- Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN).
- [Atlas Historisch Groen Erfgoed](#) (Maes, 2016).
- Historisch kaartmateriaal (Esri):
 - Minuutplan;
 - Bonnekaart 1900;
 - Topografische Militaire Kaart 1850;
 - Topografische kaarten (1930, 1950, 1975, 1995).
- Rijksmonumentenregister (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE)).
- Topografie en luchtfoto (Esri).

Onlinebronnen

- <https://leidraadlc.noord-holland.nl/>
- <https://www.oldmapsonline.org/>
- <https://www.wilmkebreek.nl/>

Bijlage 1 Ontwerptekeningen

Colofon

DIJKVERSTERKING WILMKEBREEKPOLDER
LANDSCHAPSHISTORISCH ONDERZOEK

KLANT

Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier

AUTEUR

Arcadis

PROJECTNUMMER

30144765

ONZE REFERENTIE

N32KWF6T7DWD-1415076424-2697:1

DATUM

6 juni 2023

STATUS

Definitief

GECONTROLEERD DOOR

Arcadis

Senior adviseur Erfgoed

Over Arcadis

Arcadis is de leidende wereldwijd opererende ontwerp- en consultancyorganisatie op het gebied van de natuurlijke en gebouwde omgeving. Wij helpen onze klanten en de maatschappij met doeltreffende, duurzame en digitale oplossingen. Wij zijn met 36.000 mensen actief die in ruim zeventig landen meer dan €4,2 miljard aan omzet genereren. Wij helpen UN-Habitat met onze mensen, die kennis en expertise leveren om de moeilijke leefomstandigheden te verbeteren in gebieden die lijden onder de gevolgen van klimaatverandering.

www.arcadis.com

Arcadis Nederland B.V.

Postbus 4205
3006 AE Rotterdam
Nederland

T **+31 (0)88 4261 261**